http://dx.doi.org/10.18778/8088-241-6.07

Juraj Hladký

Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

O niektorých praslovanských základoch hydroným z juhozápadného Slovenska (Malý Dunaj a Dudváh)

Keďže väčšina hydroným (ako aj iných vlastných mien) vznikla z apelatívnych pomenovaní, toponymická lexika významným spôsobom dopĺňa pohľad na vývin slovnej zásoby. Výskum hydronymie (a onomastický výskum vo všeobecnosti) a historicko-onymická rekonštrukcia preto poskytujú závažné informácie aplikovateľné aj slavistickom kontexte. Výskum vlastných mien cennými informáciami dopĺňa pohľad na vývin, diferenciáciu a súčasný stav jazyka, ale takisto je nevyhnutným predpokladom na historicko-porovnávacie výskumy, pri ktorých ako základný dokumentačný materiál slúži historická apelatívna a historická propriálna lexika. Historická slovanská toponymia predstavuje jedinú bázu jazykových faktov o vývine praslovanských makrodialektov a o formovaní jednotlivých slovanských jazykov [porov. Krajčovič 1974: 36].

1. Všeobecný vstup

Propriá vznikali z apelatívnej lexiky jestvujúcej v období vzniku vlastného mena v konkrétnom jazyku, a preto poskytujú slavistike dôležitý dokladový materiál. Slavistika, resp. historicko-porovnávacie výskumy, naopak, poskytujú zasa dôležité informácie lingvistického charakteru onomastike, a to najmä pri rekonštrukcii onymických jednotiek. Najstaršie hydronymá zo skúmaného územia sú doložené v 11. a 12. storočí (najmä v Zoborskej listine z r. 1113 a v zakladacej listine hronskosvätobeňadického opátstva z roku 1075) – vznikali teda v ešte staršom období, v období jazykovej integrácie v naddunajskej oblasti. V najstaršej doloženej hydronymii možno identifikovať vrstvu praslovanského hydronymického fondu, resp. starého slovanského lexikálneho fondu, ktorá najvýraznejšie zachováva starší (praslovanský) stav. Ide o apelatívnu lexiku nediferencovanú (alebo iba minimálne diferencovanú) v slovenských dialektoch, ale aj v slovanských jazykoch (slovensko-slovanskými lexikálnymi vzťahmi sa v ostatnom čase

zaoberal napr. A. Habovštiak [1993]). Identifikujeme ju napríklad v hydronymách *Topoľnica* (1293 *Topolniche* < psl. **topol* [Machek 1957: 647]; **topolja* [Habovštiak 1993: 24], čes. *topol*, poľ. *topola*, rus. *tópoľ*, csl. *topolь*; [Rejzek: 666]), *Bebrava* (1296 *fluvium Bebre*: *Bebr-ava* < psl. **bebrъ*/**bobrъ*; poľ. *bóbr*, hluž. *bobr*, *běbr*, dluž. *bober*, ukr. *bibr*, sln. *bober*, *b(r)eber* a i. [Machek: 36]), **Vlčec* (1113 *fluvius Vvlscit*; **Vlk/č-ec* < psl. **vьlkъ*, stsl. *vlъkъ*; rus. *volk*, ukr. *vouk*, poľ. *wilk* atď. [ibidem: 571]) a v ďalších vodných názvoch.

V staršom hydronymickom materiáli zo západného Slovenska možno doložiť aj starú petrifikovanú lexiku, ktorá postupne mohla v jednotlivých slovanských jazykoch zmeniť svoju pôvodnú sémantickú štruktúru. V hydronymickom materiáli môžeme viac ráz doložiť aj tento typ starej slovanskej onymickej lexiky: **Rohožnica* (podobne ojkonymá Rohožník), dnes *Rohožnický potok*: (< ON. *Rohožnica* < VN. **Rohožnica*: 1295 *rivulus Rohozniche*: **Rohož-n-ica* < psl. **rogozъ*; poľ. *rogoza*, *rogóžka*, ukr. *rohóž(k)a*, rus. *rogóž(k)a*, dl. *rogoža*; V. Machek o apelatíve rohož (rohožka) uvádza: „odvozeno příponou *-ja* od psl. **rogozъ* (mask.), resp. **rogoza* (fem.); rus. *rogozá*, ukr. *rohozá* „sitina“, hl. *rohož* „třtina“, dl. *rogož* „orobinec“, sln. *rogoz* „ostřice“, jenž značilo nepochybně rákos, jak svědčí právě tato odvozenina („pletivo z rákosí“), ale časem ovšem i jiné rostliny vodní podobné vzhledem nebo podobného užití. V češtině **rogozie* přešlo v *rokosie*, *rákosí*, ale původní podoba je zachována ještě v místních jménech *Rohozec* (mask.!), *Rohozná*, *Rohoznice* (podobná jména u všech Slovanů, ba i v Albanii“ [ibidem: 420]). V tomto významе (t. j. „vodomilné rastlinstvo“) dokladá apelatívum *rohož*, *rohoža* aj Historický slovník slovenského jazyka (5, s. 80), hoci v súčasnom jazyku poznáme už len význam „hrubé pletivo z tŕstia, z lyka, zo slamy a pod.“ [porov. KSSJ: 597]. Takisto ani v hydronymii častý názov *Dúbrava* nemusel pôvodne pomenúvať potok tečúci cez dubový porast, ale potok tečúci cez akýkoľvek porast (psl. apel. **doNbrava* „les“; z etymologického hľadiska nejde o dubový les, ale o všeobecné označenie lesa [Machek 1957: 92]). Podobne aj apelatívum *mohyla* (psl. **mogyla*; slov. *mohyla*, čes. *mohyla*, rus. *mogila*) postupne stratilo svoj pôvodný význam gegrafického termínu „vyvýšenina v teréne, pahorok“ a dnes sa používa na označenie hrobu (aj keď pôvodná motivácia tu zostala). Na starú sémantiku lexémy upozorňujú v skúmanom regióne názvy riečky *Mohelnica* (dnes *Pažitský potok*: 1329 *Mohantcha*, *Moholnica* atď. [Uhlár 1970: 174–178]; porov. čes. **Mohelná*, nem. *Muglbach*: 1319 *Mugel* [Jiskra 2001: 100]).

Ďalšie prvky apelatívnej lexiky, ktorá sa zachovala vo vlastných menách, mohli v procese vývinu praslovanského základu v jednotlivých slovanských jazykoch postupne preniknúť na okraj slovnej zásoby jazyka, zaniknúť alebo pozmeniť svoju hláskovú podobu. Takéto staré základy identifikujeme napr. v názve *Hlomniansky potok* (staršie *Hlomná dolina*); nie je však isté, či terénny názov bol motivovaný zvukom vetra alebo zvukom vody – v tom prípade by sme za prvotný pokladali vodný názov: *Hlom-né*, staršie *Hlom-ná* < apel. zo základu *hlom-*; psl. **glomotъ*; **glomozъ*/**glomozdъ*/**glomoza* „шум, производное с суфф. *-otъ* от

основы *гром-“; porov. čes. *hlomoz*, bulh. *гломот* [ESSJa 6: 137–138], slvk. *hlomoz*, *lomoz* [Kálal 1924: 170]. Z roku 1889 sa zachoval zasa doklad *Gamota* (dnes kanál Hliník-Martovce). Názov pôvodného v teréne nevýrazného potoka pravdepodobne vznikol z psl. apel. **gamъ* („šum, krik“), verbum **gaměti/*gamiti* („šumieť, kričať“ [ESSJa 6: 98]), suf. *-ota* [Hladký 2004: 126].

Len skutočne komplexný a podrobný hydronomastický výskum z jednotlivých povodí a území jednotlivých jazykových spoločenstiev (etnických aj dialektologických) môže priniesť spoľahlivé informácie, uplatniteľné v rekonštrukcii pôvodného praslovanského hydronymického fondu, ako môžeme slovami V. P. Šuľhača [1998] nazvať geneticky bázovú časť hydronymického fondu súčasných slovanských jazykov, pochádzajúcu vari ešte z obdobia slovanskej jazykovej jednoty a pokladanú za najmenej diferencovanú v dnešných slovanských jazykoch. V súčasnosti sa hydronomastický výskum na Slovensku zameriava na spracovanie hydronymického materiálu z povodia Váhu a z územia západného Slovenska (slovenská časť povodia Moravy, územie Žitného ostrova).

Vlastné meno poskytuje informácie o onymickom objekte svojou formou, na zreteľ však treba vziať aj susedstvo významovo blízkych názvov, ale aj poznatky z archeologických, geografických a iných výskumov, a tie sú dôležité aj v procese verifikácie starej sémantickej stránky menného základu. Preto je dôležité adekvátne rekonštruovať obsah slov získaných zo starej toponymie [porov. Blanár 1993: 76–84; Krajčovič 1990: 123–125]. Osobitnú dôležitosť v tomto procese má komparácia, resp. presnejšie – ako ju nazýva R. Krajčovič [1990: 126] – onymicko-lexikálna komparácia, a to interná (porovnávanie onymickej lexiky s lexikou jazyka, ktorého prostriedkami bolo skúmané toponymum utvorené) a externá (identifikovanie lexikálnych paralel v slovnej zásobe iných slovanských jazykov).

V príspevku sa budeme zaoberať daktorými staršími slovanskými (slovenskými) hydronymami z územia juhozápadného Slovenska, resp. územia susediaceho so Žitným ostrovom (priestorom medzi Malým Dunajom a Dunajom).

Zo Žitného ostrova (*Schüttinsel*): **Čalov, Plazov, Lužnica.** Sám názov Žitný ostrov je však novší a nesúvisí s adjektívom *žitný*, ako by sme podľa jeho súčasnej podoby predpokladali (od slovan. apel. *žito* „obilie“); psl. **žito* od verba. **žíti*; „čo slúži na žitie“ [Machek 1957: 595]; porov. hydronymum Žitava „rieka pretekajúca obilným, žitným krajom“ [Hladký 2004: 220]. Ide v podstate o umelý názov, ktorý sa vyvinul z nemeckého názvu *Schütt* (neskôr *Schüttinsel*). Ide o nemecký názov Malého Dunaja a tento názov územia medzi hlavným korytom a ramenom Dunaja prevzali aj Slováci vo forme Šuty (Ssuthy, v Ssutách) a ten sa potom upravil do dnešnej podoby Žitný (ostrov). Názov pochádza z obdobia, keď v 13.–14. storočí prichádzali Nemci k hornému toku Malého Dunaja a vystavali tu hrádze proti častým záplavám.

Územie Žitného ostrova je výrazne bilingválne – slovensko-maďarské, čo je prirodzené vzhľadom na politickogeografickú polohu oblasti a takisto na etnické migrácie v minulosti. Oblasť, ktorá leží medzi Dunajom a jeho riečnym ramenom,

už v 13. storočí Maďari nazývali *Csollóköz*, resp. neskoršie *Csallóköz* (1250 Chollocuz, 1256 Chollokuz, [Varsik 1990: 16]. Názov rozľahlého riečneho ostrova motivoval starší názov najväčšieho ramena Dunaja (dnešného Malého Dunaja), ktorý je od 13. storočia doložený v podobách Chollow, Chollo (*fluuio Chollow*) [Šmilauer 1932: 10]. Aj keď V. Šmilauer pokladá etymológiu názvu za nejasnú, resp. ho nepokladá za domáci (slovanský, resp. slovenský) názov [Šmilauer 1932: 294], B. Varsik podobne ako už pred ním J. Stanislav, ho pokladajú za starý domáci názov, ktorí dali ramenu starí Slováci ešte pred príchodom Maďarov, a tí ho prevzali po náležitých hláskoslovných zmenách. V okolí toku Malého Dunaja sa spomína aj zem s týmto názvom (1209 *terra Chalow*), podľa čoho J. Stanislav [1999: 243] usudzuje, že najskôr sa toto vlastné meno vzťahovalo na osadu a až neskôr na vodný tok a napokon na územie, cez ktoré tento tok tečie, resp. ktorého hranice prirodzene utvára (vnútorný ostrov). J. Stanislav názov osady dáva do súvislosti s českým osadným názvom Čalovice, srbským Čalov-ići, poľským Nieczałow a výrečné doklady o slovansko-slovenskej etnicite vnútorného ostrova nachádza aj v jeho starej ojkonymii. Na staré prevzatia pôvodných slovenských názvov osád z tohto územia upozorňujú aj názvy osád, ktoré po prevzatí do maďarčiny si zachovali aj pôvodné slovanské nosovky (Konkoly: *Kukol a pod.). O tom, že staršia sídlisková báza bola slovanská (slovenská) ešte pred príchodom Maďarov, svedčí aj existencia názvov osád odvodených z názvov staromaďarských kmeňov – čiže pomenúvateľmi osád, ktoré utvorili, boli istotne Slovania, ktorí už dávno boli usadení v tomto geopriestore. B. Varsik uvádza aj názor nemeckého filológa Baranka, ktorý ho odvodzoval zo slova *čelo* s významom „hrot“.

Z tohto územia sa nám zachoval aj nie veľmi jasný názov Plazov (1252 *fluuium plaza* [Šmilauer 1932: 11]), ktoré sa vzťahuje na jedno z ramien odpájajúcich sa z Malého Dunaja. V. Šmilauer ho pokladá za nejasný, ale nachádza paralely s ním v bosnianskej hydronymii (Plazaj potok od verba plaziti sa) a poľskej (Płaza) a českej ojkonymii (Plasy pri Karloviciach; 1932: 295). Podľa B. Varsika [1990: 18] je pôvod aj výklad tohto názvu úplne jasný – názov motivovala povaha koryta tohto ramena, resp. jeho kľukatý, v teréne plaziaci sa tvar < verbum *plaziti* (sa), ba nachádza paralelu aj v staršom Melichovom výklade svojím pôvodom slovanského osadného názvu Paloznak v Zalanskej stolici: slov. *Plaznik > Poloznik > Poloznuk.

Tretím potamonymom z historickej hydronymie Žitného ostrova je názov *Lužnica, horný tok dnešného potoka Čierna voda. Aj mesto Bernolákovo, na sever od ktorého sa nachádza spomínaný tok, sa po nemecky uvádza v r. 1313 a 1317 ako Luensnicz, Luensnich, r. 1409 ako Lünsnich a v 14.–15. storočí sa jeho slovenský názov Lužnica uvádza ako Losnich, Loznicz [Varsik 1990: 18]. Názov je odvodený od adj. *lužný* + suf. *-ica* < apel *luh*, psl. **loNgъ* a motivovala ho povaha terénu, cez ktorý tiekol (*luh* – háj, lesík na barinatej, nížinnej pôde; potok tečúci cez luhy, cez zamokrený nížinný terén).

Derňa, Trnávka, Krupica, Parná, Ronava, Blava. Bahnistý potok *Derňa* je ľavostranný prítok Salibského Dudváhu, pôvodne pravdepodobne pravostranné

rameno Váhu (alebo zaniknutého *Mŕtveho Váhu; 1138 *fluvium Pinnam*), dnes ústi na severnom okraji Žitného ostrova. V. Šmilauer nemal naporúdzi mladšie doklady, ktoré by potvrdzovali, že *Derňa* a **Pena* boli jedným vodným objektom, preto ich vo Vodopise starého Slovenska nachádzame v dvoch samostatných heslách (Šmilauer 1932: 303, 334). Doklady z vojenských mapovaní a z katastrálnych máp (18.–19. storočí) ale ukazujú, že názvy sa mohli vzťahovať na jeden tok: názov *Derňa* sa používal v severnej časti objektu, názov **Pena* zasa v južnej. Otázkou teda je, či pri pomenúvaní sa vnímali ako dva samostatné objekty (neprehľadná hydrografická situácia v hustej sútokovej oblasti to potvrdzuje). Pravdepodobne teda ide o dva samostatne jestvujúce historické názvy (v 13. st. už máme doklady aj pre hydronymum **Pena*, aj pre dolinu **Derna*). Nepriamo to môžu potvrdiť aj doklady v podobe *Perna*, ktoré sú pravdepodobne dôsledkom úsilia po hláskoslovnom vyrovnávaní obidvoch starších foriem, resp. názvov (*Pena > Pe*r*na/Derna).

Vývin názvu *Derňa* rekonštruoval V. Šmilauer: slov. **Drnava* > maď. *Dernva* (podobne ako *Žitava* > maď. *Zsitva* a pod.) > *Derna*; podobných historických dokladov máme v slovan. toponymii viac [porov. Stanislav 1999: 127, 142]. Názov vznikol z apel. *drn* (< psl. **dьrnъ*) – pažiť trávnik, mačina + *-ava* a motivoval ho porast v okolí toku „potok tečúci v nížine cez trávniky a pažite“ [Šmilauer 1932: 334, 475; Stanislav 1999: 127, 142]. Palatálnosť v štandardizovanom názve je dôsledkom úpravy názvu prevzatého do maďarčiny (*Dernya*, *Dernye* > *Derňa*).

V súvislosti s názvom **Pena* uvádza V. Šmilauer aj starší názov P. J. Šafárika, ktorý názov rekonštruuje v podobe *Pěna*, sám však ho pokladá za hydronymum s neznámym (cudzím) pôvodom a naznačuje možnú súvislosť s hydronymom Pinnau (prítok Labe). Staršie doklady v podobe *Pinna* nevylučujú Šafárikovu rekonštrukciu, keďže v stredovekých maďarských zápisoch hydroným prevzatých zo slovan. jazykov sa často stretávame so zmenou *-ě-* > *-i-* (v povodí Nitry **Trěbica* > *Tripce*: 1271 *Terepche*, *Tripche*, **Súteča*: 1113 *Zutisca*, v povodí Dudváhu **Lesov*, maď. *Liszó* [porov. Šmilauer 1932: 132; Hladký 2004: 63, 189]. Motiváciu názvu môžeme hľadať v spenenosti vody v dôsledku kalného, bahnistého koryta a pomalého toku na rovine tečúcom pažiťami, trávnikmi; vznikol proprializáciou apel. *pena* (psl. **pěna* – s pôvodným významom „to, čo je vyplavené alebo vypľuté [porov. Machek 1957: 443]). Motivačne a sémanticky majú teda k sebe názvy Derňa a *Pena veľmi blízko a aj v týchto prípadoch ide o staré slovanské (slovenské) názvy. Z apel. **pěna* v historickej západoslovanskej hydronymii porov. VN. *Penna* s takým istým vývinom, VN. *Penig* < **Pěnik* (HOS 164).

Derňa je spojená preložkou s riekou Trnávka. Riečka *Trnávka* (pôvodne *Trnava*) je prítok Dolného Dudváhu (1256 *per rippam Tyrna*; *transit ryppam, que Tyrna nuncupatur*, 1271 *ad flumen Tyrna*). Názov vznikol z apel. *tŕň* (psl. **tьrnъ* [Machek 1957: 675]) – pichľavá časť rastliny + suf. *-ava* a pomenúva potok tečúci okolo porastu s tŕňmi. Názov *Trnava* vo včasnom stredoveku prevzala jedna z osád formujúcich sa na brehu riečky Trnavy. Slovenský názov *Trnava* (názov rieky aj osady) prevzali Maďari už v prvej polovici 10. st. Postupne, keď narastal

komunikačný význam názvu osady a neskôr kráľovského mesta Trnava, z jazykovokomunikačných príčin sa názov riečky v dôsledku onymickej polarizácie zmenil (*Trnava* > *Trnavka*). V slovanskej hydronymii porov. doklady napr. v českej (*Trnava*), poľskej (*Trnávka*, *Trnawka* [NWP 1: 303]) a ukrajinskej hydronymii (*Тернава*, *Тернавка* [Verbič 2007: 80–81]).

Od podoby *Trnavka*, ktorá sa v štandardizačnej praxi uplatňovala ako dôsledok onymickej polarizácie, sa upustilo r. 2005, keď sa štandandardizovala podoba *Trnávka* (tu sa pociťuje už ako deminutívum), ktorú máme po prvý raz doloženú popri názve *Trnava* v rokoch 1837–1840 (názvy Trnava a Trnávka sa súbežne používali v kartografických aj iných prameňoch počas celého 20. storočia).

Severne od Žitného ostrova máme naporúdzi viacero starobylých slovansko-slovenských hydroným. Potok Krupica je pravostranný prítok Krupského potoka prameniaci pri obci Horná Krupá (1330 *ad riuulum Kurpichapataka*). Názov *Krupica* motivoval charakter dna alebo terénu, cez ktorý preteká (**krup-* + hydroformant *-ica*; < psl. **krǫpъ(jь)*/* *krupъ(jь)* – hrubý, hrubozrnný [ESSJa: 13, 27–28]; v starej češtine adj. *krupý*); názvy **Krupa* a **Krupovьcь* (< **Krupa*/**Krupъ*) v praslovanskom hydronymickom fonde uvádza aj V. P. Šuľhač [1998: 140]. Poruke máme podobné doklady zo slovenskej (*Krupinica*, pôvodne *Krupina: 1135, 1245 *fl. Corpona*, 1255 *Corponavizy* [Majtán, Žigo 1999: 42] a poľskej hydronymie (*Krup*, *Krupa*, *Krupec Bach*, *Krupiec*, *Krupianka* a i. [NWP: 151]).

Historické doklady hydronyma *Krupica* a ojkonyma (Dolná, Horná) *Krupá* nevylučujú, že starší názov potoka bol práve **Krupá* ([voda]; doklady nám však chýbajú), prípadne sa názov Krupá vzťahoval na susedný tok Krupského potoka), a ten sa neskôr prevzala aj osada, ktorá vznikla v blízkosti toku **Krupej*. Neskôr, keď komunikačne začal byť dôležitejší názov obce, sa názov riečky onymickou polarizáciou zmenil: VN. **Krupá* > ON. *Krupá* > VN. *Krupica* (podobne napr. VN. Krup-in-ica < ON. Krup-ina < VN. Krupina [Majtán, Žigo 1999: 43]).

Keďže Krupica je prítok Krupského potoka (pôvodne asi **Krupej*), sufix *-ica* mohol pôvodne mať funkciu deminutívneho sufixu, ktorým sa len derivoval názov prítoku (Krupica) z názvu nadradeného vodného toku (Krupá), porov. dvojice Nitra – Nitrica, Žitava – Žitavica a pod.

Krupský potok je pravostranný prítok Blavy prameniaci pri obci Naháč (1782–1784 *Polana Bach*). Názov *Krupský potok* vznikol z osadného názvu [Horná, Dolná] *Krupá* („osada pri potoku *Krupá*“). Ojkonymum Krupá podľa ZJČ (1982: 162) vzniklo z koreňa **kroNpъ* – krátky; R. Krajčovič [2005: 78–80] predpokladá, že vzniklo z apel. **krǫpa* – malá, ale odolná pevnôstka, vznik názvu kladie do 9. st. – tento výklad pokladáme za nejasný a nenachádzame preň oporu ani v lexikografických dielach. V tejto súvislosti sa preto vraciame k výkladu hydronyma Krupica, kde sme naznačili, že názov *Krupá* sa pôvodne vzťahoval na pomenovanie potoka (< psl. **krǫpъ(jь)*/* *krupъ(jь)* s významom hrubý, hrubozrnný (o dne), a až neskôr ho prevzala obec, ktorá sa vyprofilovala na jeho brehu (VN. **Krupá* > ON. *Krupá* > VN. *Krupica*).

Staršie doklady naznačujú, že pôvodný názov Krupského potoka v hornom toku bol *Poľana*, a až neskôr sa uplatňoval názov odvodený od osadného názvu Krupá (a to až po sútoku s Krupicou). Ukazuje sa teda, že hydronymum **Krupá* (dnešná *Krupica*) sa spočiatku vzťahovalo pravdepodobne na dnešný tok Krupice a časti Krupského potoka od sútoku s ňou; horný tok dnešného Krupského potoka sa vnímal ako jej prítok (Poľana). Názov *Poľana* pôvodne pomenúval pravdepodobne iba hornú časť toku, vznikol podľa terénneho názvu *Poľana* (1884 pole *Polana* < apel. *poľana* – horská lúka, lúka v lese [HSSJ 4: 40], resp. pomenovania terénneho útvaru, okolo ktorého tiekla.

Riečka *Parná* je pravostranný prítok Trnávky (1244 *aqua Parna*). Staršie doklady ukazujú, že názov vznikol univerbizáciou zo spojenia **Parná [voda]*: < adj. *parný* < apel. *para* – plynná látka vznikajúca zohriatím vody [porov. Šmilauer 1932: 302; Varsik 1990: 27–28]. Názov motivovala skutočnosť, že voda v hornej časti toku (azda voda niektorého z prameňov) bola teplejšia ako ostatné, čo sa prejavovalo stúpaním pary z nej najmä v chladnom počasí (od základu *par-* je utvorený aj názov jazera v pramennej oblasti toku *Parina*: apel. *par-* + suf. miesta *-ina* „miesto, kde sa tvorí para“, porov. doklad horného toku Parnej: 1884 *Parina*). V. Šmialuer nevylučuje ani existenciu pôvodného hydronyma *Parnava* (**Parn-ava* < adj. *parný* + hydroformant *-ava*). Stará zmena **Parnava* > *Parná* sa dá vysvetliť len vplyvom maďarčiny (*-ava* > *-va* > *-a*). Doklady však ukazujú, že pôvodný tvar je adjektívny (Parná), a tažko teda predpokladať mladšie predĺženie poslednej slabiky v dôsledku predpokladanej zmeny *Parná* < **Parna* < **Parnava* (azda len opäť pod vplyvom adj. *parná*). Navyše, aj keď oblasť medzi Dudváhom a Malými Karpatmi v 11.–12. storočí bola obranným územím Uhorska s maďarskými posádkami, zmenu *-ava* > *-a* by sme mali očakávať aj pri ďalších hydronymách v tomto regióne (Trnava, dnes Trnávka, Pilava, dnes Gidra, Ronava, možno aj Blava), tie si však zachovali svoje pôvodné (slovanské, resp. slovenské) názvy. Z apelatívneho základu *para* (adj. *parn-*) je odvodené aj slovenské hydronymum *Párnica* [dnes Zázrivka; Majtán, Rymut 2006: 144], z historickej západoslovanskej hydronymie z územia slovanského osídlenia Nemecka názvy *Parnitz*, *Partwitz* [HOS: 155], z poľskej hydronymie názvy *Parnica*, *Parny Potok*, *Parowa*, *Parowka* a pod. [NWP: 199–200].

Názov riečky Ronava (1764–1787 *Ranowa Bach*; chybný zápis) odvodzujeme od verba *roniť* (psl. **roniti* – vypúšťať, vylučovať, vylievať v kvapkách; nechávať tiecť; [porov. Machek: 516]) + *-ava* a motivovalo ho malé množstvo vody v koryte a malá intenzita toku (ide o nížinný tok). Aj keď doklady máme naporúdzi až od 18. st., ukazuje sa, že ide o starobylý názov, ktorý sa používal ešte v období pred príchodom starých Maďarov do priestoru severného Podunajska. Predpokladáme, že v slovenskej hydronymii k názvu Ronava treba priradiť aj názov *Roňava* (prítok Tople) z východoslovenského územia, aj keď sa tradične dáva do súvislosti s nárečovým apelatívom *rovnina* – rovina a historik B. Varsik [1990: 149] predpokladá pôvodnú podobu názvu **Rovňava*. Predpokladáme, že z verba **roniti* vzniklo aj poľské hydronymum *Ronitz* [NWP: 234].

Rieka Blava sa spomína prvý raz r. 1113 (*aqua Blavva*, *Balawa*). Staršie zápisy svojím pôvodom slovenského názvu Blava vznikli pre maďarčinu príznačným predsúvaním alebo vsúvaním samohlások do spojenia spoluhlásky so sonórou (porov. zápisy *Balava*, *Bolova*), B. Varsik [1990: 27] predpokladá, že od takýchto podôb sa upustilo ešte v 13. st. po odchode staromaďarských (pečenežských) stráží z Podudvažia a aj v maďarskom úradnom úze ustálila sa domáca (slovenská) podoba názvu *(Blava)*. Vladimír Šmilauer sa o výklad názvu síce nepokúsil, ale správne vyznačil vývin: *Blava* > maď. *Balava*, resp. *Bolova* a názov zaradil do skupiny hydroným s formantom *-ava*, aj keď etymológiu pokladá za nezmámu. Popri výklade, ktorý predstavil indoeuropeista Š. Ondruš [2004: 125], sme predstavili aj iný možný výklad hydronyma [Hladký 2011: 32–33] súhlasiac pritom so Šmilauerovým predpokladom, že v názve Blava sa realizuje formant *-ava (-va)* odvodzujeme ho od všeslovan. onomatopoického koreňa **blь-* (/**blьv-*), porov. psl. **bľьvati* (azda z ide. **bhlēu-*), po zániku párovej mäkkosti v skupine trnavských nárečí najneskôr v 13. st. > **bl-* (/**blv-*) + *-ava* s motiváciou hlasného, intenzívneho vyvierania vody z (krasových) vyvieračiek; s týmto zvukomalebným základom porov. ver. *blavíňať*, *blavúňať*, *blafkať/blavkať* [SSN: 127; Kálal 1924: 27]; porov. aj výklad hydronyma *Blawa-seen* (< ver. *blĭvati*) od P. Kühnela [1982: 53], názov zaniknutej českej obce *Blava* [Kott 1887, 5: 1007].

2. Záver

Uvedené interpretácie historického hydronymického materiálu z juhozápadného Slovenska podávajú jasné svedectvo o historickej etnicite skúmaného územia, ale zároveň ukazujú na motivačné činitele, ktoré sa pociťovali a uplatnili sa v období vzniku vlastného mena ako charakterizačné prvky konkrétnych vodných tokov. Zároveň sa ukazuje, že v prípade uvádzaných hydroným ide o starobylé názvy, ktoré na území západného Slovenska vznikli s najväčšou pravdepodobnosťou ešte v období praslovanskej jazykovej jednoty alebo vo včasnom období jej rozpadu, resp. diferenciácie praslovanského jazykového makroareálu. Na podrobný výskum ešte čaká historický hydronymický materiál priamo z územia Žitného ostrova – osobitne názvy v minulosti početných a dnes už zaniknutých jazierok. Predpokladáme však, že tieto (väčšinou maďarské) názvy vznikali (a zanikali) postupne s nestálou a často meniacou sa hydrografickou situáciou na Žitnom ostrove.

Skratky

ESSJa – *Etimologičeskij slovar slavjanskich jazykov – Praslovjanskij leksičeskij fond*, 1979, 1987, 6, 13, Oleg Nikolaevič Trubačev (ed.), Moskva.

HOS – *Historisches Ortsnamenbuch von Sachsen*, 2001, band 2. (M–Z), Ernst Eichler (ed.), Leipzig.
HSSJ – *Historický slovník slovenského jazyka*, 1995, zv. 4., 2000, 5., Milan Majtán (ed.), Bratislava.
Kott – *Česko-německý slovník zvláště grammatico-fraseologický*, 1887; zv. 5. (Z–Č; 1234 s.), František Štépán Kott (ed.), Praha.
KSSJ – *Krátky slovník slovenského jazyka*, 1997, Ján Kačala, Mária Pisárčiková, Matej Považaj (eds.), Bratislava.
NWP – *Nazwy wód w Polsce*, 2001, Szulowska Wanda, Ewa Wolnicz-Pawłowska (eds.), Warszawa.
SSN – *Slovník slovenských nárečí* 1., 1994, Ivor Ripka (ed.), Bratislava.
ZJČ – *Zeměpisná jména Československa*, 1982, Ivan Lutterer, Milan Majtán, Rudolf Šrámek, Praha.

Bibliografia

Blanár Vincent, 1993, *Porovnávanie lexiky slovanských jazykov z diachrónneho hľadiska*, Bratislava.
Habovštiak Anton, 1993, *Zo slovensko-slovanských lexikálnych vzťahov (so zreteľom na lingvistickú geografiu)*, Bratislava.
Hladký Juraj, 2004, *Hydronymia povodia Nitry*, Trnava.
Hladký Juraj, 2011, *Hydronymia povodia Dudváhu*, Trnava.
Jiskra Zdeněk, 2001, *Jména vodních toků ve Smrčinách*, „Acta Onomastica“ XLI–XLII, 97–103.
Kálal Miroslav, 1924, *Slovenský slovník z literatúry aj nárečí (Slovensko-český slovník a český ukazovateľ) s praktickou mluvnicou československou*, Banská Bystrica.
Krajčovič Rudolf, 1974, *Slovenčina a slovanské jazyky, zv. 1, Praslovanská genéza slovenčiny*, Bratislava.
Krajčovič Rudolf, 1990, *Miesto komparácie v rekonštrukcii starej onymickej lexiky*, [in:] *Metódy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov*, Ján Kačala (ed.), Bratislava, 123–130.
Krajčovič Rudolf, 2005, *Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest*, Bratislava.
Kühnel Paul, 1982, *Die Slavischen Orts- und Flurnamen im Lüneburgischen*, Wien.
Machek Václav, 1957, *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Praha.
Majtán Milan, Rymut Kazimierz, 2006, *Hydronymia povodia Oravy*, Bratislava.
Majtán Milan, Žigo Pavol, 1999, *Hydronymia povodia Ipľa*, Bratislava.
Ondruš Šimon, 2004, *Odtajnené trezory slov 3.*, Martin.
Rejzek Jiří, 2001, *Český etymologický slovník*, Praha.
Stanislav Ján, 1999, *Slovenský juh v stredoveku*, Bratislava.
Šmilauer Vladimír, 1932, *Vodopis starého Slovenska*, Praha–Bratislava.
Šuľhač Viktor Petrovič, 1998, *Praslovjanskij hidronimnyj fond – Frahment rekonstrukciji*, Kyjiv.
Uhlár Vladimír, 1970, *Pôvod názvu Mohelnica*, „Slovenská reč“ 35, 3, 174–178.
Varsik Branislav, 1990, *Slovanské (slovenské) názvy riek na Slovensku a ich prevzatie Maďarmi v 10.–12. storočí*, Bratislava.
Verbič Svjatoslav Oleksijovič, 2007, *Hidronimija basejnu Verchňoho Dnistra – Etymolohičnyj slovnyk – dovodnyk*, Kyjiv.

Štúdia vznikla ako súčasť grantovej úlohy VEGA 1/0510/12 *Diachrónna a synchrónna hydronymia Žitného ostrova*.

Juraj Hladký

The foundations of some of the Slavic hydronyms of Southwestern Slovakia

(Summary)

Refering to the oldest hydronymia from Southwestern Slovakia which is the oldest Slavic state, we provide the examples of the old Slavic lexical layer fund. These appellative vocabulary is undifferentiated (or only minimally differentiated) in Slovak dialects, but also in the Slavic languages. In earlier documents and hydronymical material we also find the old petrified vocabulary that could gradually change its original semantic structure in the Slavic languages (or in Slovak language). There are also the examples of the elements of appellative vocabulary. In the process of development of Slavic base these linguistic units could gradually pass and become a part of the vocabulary of the so called edge of the language; they could lose or modify its phonetic form. The author analyzes the proper names from Žitný ostrov (Rye Island) (between the Danube River and the Little Danube), which is considered Slovakia–Hungary, and from the immediate surroundings. Preliminary analysis shows that the names of the rivers in this area are of domestic (Slovak) origin, the historically younger names of marshes and wetlands are instead of Hungarian origin.

Słowa kluczowe: zasoby hydronimiczne, porównanie onimiczno-leksykalne, Žitný ostrov, Mały Dunaj.

Key words: hydronimical fund, onymical and lexical comparasion, Žitný ostrov (Rye Island), Small Danube.